

Література:

1. Кравченко О., Поляков В. Досудове розслідування в Україні: новітні технології та виклики. *Вісник кримінального права*. 2023. № 5. С. 12–18.
2. Савченко В. О. Автоматизація кримінального процесу: досвід ЄС та перспективи для України. *Юридична наука*. 2023. № 7. С. 45–53. URL: <http://www.lawscience.org.ua/article/236> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Ситник І. М. Інформаційні системи в правоохоронній діяльності. Київ : Видавничий дім «Академперіодика», 2021. 276 с.
4. Шевченко І., Бондаренко Н. Європейські стандарти в досудовому розслідуванні: теорія та практика. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 61–66.
5. European Commission. Development of digital investigation tools in Ukraine: SMEREKA project. URL: <https://www.eeas.europa.eu> (дата звернення: 05.11.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-91>

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ РЕПАТРІЙОВАНОЇ ОСОБИ

Каверіна Тетяна Петрівна

*аспірант науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням
факультету № 3
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Питанням ідентифікації особи присвячено певну кількість робіт практиків, експертів, науковців, бо наразі це актуально і мало вивчено. Правовий режим воєнного стану, введений в Україні з 24 лютого 2022 року, лише активував проблематику ідентифікації особи на тлі восьмирічної, до того, боротьби за незалежність з відкритим агресором. Слід зауважити, що напрямом ідентифікації особи займається досить вузьке коло дослідників у галузі судової медицини, генетики, досудового розслідування, кримінального процесу та криміналістики. До окресленого кола перерахованих осіб можна долучити ще аматорів з числа волонтерів-пошуковців, які мають на меті пошук та встановлення особи – повернення їй імені. Тож основною метою нашої роботи є висвітлення проблемних питань ідентифікації особи, але торкнемося у своєму короткому дослідженні окремого об'єкту –

репатрійованої особи і визначимося з його особливостями і складнощами.

Репатріація – повернення на батьківщину, з поновленням їх громадянських прав, військовополонених та цивільних осіб, які під час війни опинилися за межами своєї країни та перебували тривалий час поза батьківщиною [1]. Відповідно до статті 118 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року [2] військовополонених звільняють і репатріюють без зволікання після закінчення бойових дій. [2] Але це відбувається у тих випадках, коли йдеться про живу людину і в поствоєнний період .

Нажаль, після вторгнення росії до України, термін «репатріація» набув додаткового тлумачення – це репатріація тіл (останків), тобто повернення під владу України тіл (останків) загиблих (померлих) оборонців України та загиблих (померлих) мирних (цивільних) осіб [3]. Наразі, нажаль, це і є основний спосіб повернення на підконтрольну уряду України загиблих (померлих) осіб з тимчасово окупованої території та місць несвободи, розташованих на території країни-окупанта.

Віокремимо основні категорії осіб, які підлягають репатріації:

а) військовослужбовці (комбатанти), які загинули внаслідок бойових дій та залишені на полі бою через неможливість евакуації, або померли внаслідок поранення та ненадання своєчасної медичної допомоги за тих же умов, чи поховані в стихійних похованнях на території, що контролюється ворогом (тимчасово окупованій території);

б) цивільні особи (цивільні заручники), які померли в місцях несвободи;

в) військовополонені, які померли в місцях несвободи через хворобу або внаслідок катування.

На початку повномасштабного вторгнення так звані «польові» обміни та евакуація тіл, зимовий час та дія низьких температур допомагали зберегти такий санітарний стан тіла, який дозволяв проводити їх візуальне впізнання. Такий негенетичний спосіб ідентифікації тіл – візуальне впізнання особи – був основним. Але війна тривала, змінювалися пори року на більш теплі, а швидке просування армії ворога на певних ділянках фронту з застосуванням артилерійського озброєння різного виду, призводили до руйнації тіл загиблих військових, що все більше сприяло унеможливленню їх візуального впізнання через фрагментування тіл та незворотні біологічні процеси, а відтак на перший план вийшла генетична ідентифікація особи. Крім того, армія агресора, грубо порушуючи норми Міжнародного гуманітарного права, не поспішає повертати тіла українських загиблих, які залишилися на полі бою під час стрімкого ворожого наступу, зберігаючи їх неналежним чином

у непристосованих приміщеннях, що також призводить до незворотних наслідків та унеможливлення їх візуального впізнання.

Протягом періоду від початку повномасштабного вторгнення, всього до України вдалося повернути понад 4000 тіл загиблих (померлих) військових. Так, востаннє, 08 листопада 2024 року, результатами репатріаційних заходів в Україну повернули тіла 563 полеглих оборонців. З них 320 тіл захисників, що загинули на Донецькому напрямку та 89 полеглих воїнів із Запорізького напрямку. Також вдалося повернути 154 тіла з моргів на території рф [4].

Основним завданням роботи з тілами репатрійованих захисників є їх ідентифікація. Не слід забувати, що у Міжнародному гуманітарному праві смерть комбатанта внаслідок дій іншого комбатанта, в межах збройного конфлікту, не є кримінально-карним діянням. Однак, відповідно до статті 8 Римського статуту, який є основним документом Міжнародного кримінального суду [5], де йдеться про воєнні злочини, такі дії не мають містити ознак умисного вбивства, катування або нелюдського поводження, у тому числі біологічних експериментів; умисного заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю тощо. У випадку наявності ознак воєнного злочину, слідчим та експертам слід вживати заходів щодо фіксації їх слідів на тілі чи рештках репатрійованої особи. І це вже досить складний процес, бо як показала практика, окупаційні війська намагаються не залишати біологічних слідів катувань на тілі жертв, що тягне за собою затягування часу репатріації особи, ускладнення їх дослідження та ідентифікації.

Основним алгоритмом роботи з тілом репатрійованої особи, включаючи його дослідження, слід визначити наступний порядок дій:

- доставлення репатрійованого тіла в заклад судової медицини;
- огляд тіла та фотофіксація індивідуальних особливостей тіла, одягу, вмісту кишень, особистих речей, татуювань, візуальних особливостей, які можна використати для впізнання;
- проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті особи (останнє – за об'єктивної можливості);
- відібрання зразків від трупу для проведення молекулярно-генетичної експертизи;
- призначення молекулярно-генетичної експертизи чи криміналістичного дослідження [6] тіла спеціалістом із застосуванням використання системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE 6C Rapid DNA Analysis» (в залежності від слідчої ситуації та вибору тактики ідентифікації особи);
- отримання висновку спеціаліста чи експерта (в залежності від вибору тактики ідентифікації особи);

- винесення постанови про встановлення особи невідомого трупу;
- повідомлення про прийняте рішення зацікавлених осіб (рідних загиблого, військову частину, підрозділ судово-медичної експертизи тощо);
- здійснення чину поховання загиблого військовослужбовця.

Зупинимося на проблемних питаннях дослідження тіла репатрійованої особи – військовослужбовця чи цивільного заручника, який загинув (помер) внаслідок бойових дій та дії фактору непереборної сили. По-перше, це стан тіл, що доставляються до закладів судової медицини. Враховуючи повне порушення ворогом норм Міжнародного гуманітарного права в частині належного ставлення до тіл загиблих (померлих), тіла репатрійованих оборонців чи цивільних заручників в основному перебувають на пізніх стадіях гниття, фрагментовані, муміфіковані чи взагалі це можуть бути окремі частини тіла, передані як одиниця. Наявність чи відсутність одягу (його елементів) з тілами, може вказати на приблизний час настання смерті особи а іноді і обставин загибелі. А наявність фіксуємих пов'язок чи кровоспинних джгутів-турнікетів на рештках тіла можуть свідчити про його поранення та надання першої допомоги самостійно чи іншими військовослужбовцями. Однак у більшості випадків судово-медичним експертам не вдається встановити причину смерті через гнилісні зміни, що не дозволяють провести повноцінне лабораторне дослідження тіла загиблого (померлого). Особливо важливо проводити таке дослідження у випадках репатріації тіл з місць несвободи на тимчасово окупованій території чи з території країни-окупанта. Бо у даному випадку висновок судово-медичної експертизи може стати доказом та підтвердити факти катування, ненадання військовополоненому чи цивільному заручнику належної медичної допомоги та жорстоке поводження з ним під час перебування його у полоні, у порушення норм Міжнародного гуманітарного права, що і буде складовою частини 2 статті 438 КК України, в частині жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, якщо вони спричинили загибель людини [7]. Факти наявності складу кримінального правопорушення у таких випадках можна встановити лише за сукупністю всіх зібраних доказів, буквально по частинкам і складовим збираючи мозаїку агресивного воєнного злочину та підтверджуючи його вичерпними фактами, зафіксованими як під час огляду місця події так і під час проведення судово-медичного дослідження трупа. Додатковим джерелом доказів у такому випадку можуть стати, наприклад, фото та відеофайли, викладені в мережі Інтернет, де зафіксовано допити особи у полоні тощо.

Таким чином, ми окреслили основні напрями діяльності слідчого, експерта та спеціаліста у вирішенні питання проблематики

ідентифікації репатрійованої особи, здобутті та фіксації доказів жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, якщо вони спричинили загибель людини, – що належить до воєнного злочину з грубим порушенням норм Міжнародного гуманітарного права.

Література:

1. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Репатріація> (дата звернення 19.11.2024).

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#top (дата звернення 19.11.2024).

3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 № 698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-п#Text> (дата звернення 19.11.2024).

4. Україна повернула тіла ще понад 500 полеглих захисників. *Слово і діло. Аналітичний портал*. 08.11.2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/08/povyna/suspilstvo/ukrayina-povernula-tila-shhe-500-polehlyx-zahysnykiv> (дата звернення 19.11.2024).

5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення 19.11.2024).

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні. Закон України від від 09.10.2024 № 4009-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#n16> (дата звернення 19.11.2024).

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.11.2024).